

Маслій О.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Буряк А.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму
Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Masliy Oleksandra

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

Buriak Alona

Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of International Economic Relations and Tourism
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА БЕЗПЕЦІ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ

TRANSFORMATION OF THREATS FOR THE ECONOMIC SECURITY AND SECURITY OF THE INFORMATION ENVIRONMENT OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF A FULL-SCALE WAR

У статті визначено об'єктивний перелік ризиків і загроз економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища держави в умовах повномасштабного вторгнення РФ. Узагальнено основні складові частини загроз економічній безпеці України, безпекоорієнтованого інформаційного середовища. Систематизація й аналіз актуальних викликів та загроз дозволили ідентифікувати найсуттєвішу з них – фінансову безпеку, що дуально відображає зростання дефіциту державного бюджету та збільшення державного боргу й видатків на його обслуговування та є прямими економічними наслідками тривалої високоінтенсивної війни, а також чинниками, які спричиняють фундаментальний негативний вплив на економічну безпеку України у середньо- і довгостроковому вимірах. Визначено ключові напрямки дій для зниження загроз у продовольчій безпеці. Доведено, що урахування широкого спектру загроз економічній безпеці є важливим кроком у формуванні ефективних стратегій стійкості та захисту держави. Обґрунтовано пріоритетність врахування процесу трансформації ризиків у воєнний час як ключової детермінанти стратегії економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека держави, безпекоорієнтоване інформаційне середовище, ризики, загрози, стратегія економічної безпеки.

The article defines an objective list of risks and threats for the economic security and security of the information space of the state in the conditions of a full-scale invasion of the Russian Federation. The main components of threats for the economic security of Ukraine and security-oriented information environment are summarized, including: macroeconomic, production, financial, foreign economic, investment and innovation, social and food security. The systematization and analysis of current challenges and threats made it possible to identify the most significant of them – financial security, which dually reflects the growth of the state budget deficit and the increase in the state debt and expenses for its maintenance, which are the direct economic consequences of a prolonged high-intensity war, as well as factors that cause a fundamental negative influence on the economic security of Ukraine in medium and long-term dimensions. It has been proven that considering a wide range of threats for the economic security is an important step in the formation of effective strategies for the stability and state' protection. The key directions of action to reduce threats for the food safety have been identified in the article. The manufacturing sector of Ukraine was significantly affected by the high-intensity hostilities with the aggressor country, which caused the destruction or

suspension of key, largely export-oriented enterprises, mainly in the metallurgical, chemical and machine-building sectors. The impact of immediate destruction was worsened by the disruption of the logistics of both the domestic market and export routes, a significant increase in the cost of a number of important processes, the loss of part of the labor potential due to forced migrations, as well as the involvement of part of the workers in the Defense Forces, in addition, starting from the fall of 2022, – a complication with energy supply. The effectiveness of adapting the state's investment strategy to the difficult conditions of war has been proven in the article. The priority of considering the process of risk transformation in wartime is justified, which helps to develop strategies to preserve the economic security of the country. The above makes it necessary to model and forecast the dynamics of Ukraine's economy in the medium term in order to develop government solutions to ensure the economic security of the state, aimed at the recovery and modernization of Ukraine's economy in the conditions of war and post-war recovery.

Keywords: state economic security, security-oriented information environment, risks, threats, state economic security strategy.

Постановка проблеми. Економічна безпека є критично важливою для національної економіки. Вона відображає її здатність зберігати стійкість та захист від внутрішніх і зовнішніх загроз. Забезпечення конкурентоспроможності та здатності до сталого зростання відіграють важливу роль у визначенні стратегічної ефективності економічної політики держави. В умовах зростаючих загроз і глобальної нестабільності, дослідження економічної безпеки є актуальною та невід'ємною частиною стратегічного планування держави, що допомагає вчасно виявляти та адаптуватися до нових викликів, а також розробляти ефективні заходи для забезпечення стійкості національної економічної системи на засадах проактивного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на зростання кількості екзогенних викликів, дослідження ризиків та загроз економічній безпеці на макрорівні є пріоритетним напрямом наукових досліджень в умовах сьогодення. Роботи таких науковців, як Варналі З. [1], Онищенко С. [2], Галовська Н. [3], Рудніченко Є. [4], Кримчак Л. [5; 7], Пашнюк Л. [6], Бабець І. [8] та інших учених сприяють не лише виявленню потенційних ризиків та загроз, але й розробці стратегій їх запобігання та мінімізації. Однак, не дивлячись на актуалізацію цієї проблематики, повномасштабна війна рф проти України утворила якісно нові ризики й загрози економічній безпеці держави, які потребують подальших ґрунтовних досліджень.

Метою статті є дослідження трансформації ризиків та загроз економічній безпеці та безпеці інформаційного середовища України в умовах війни.

Виклад основних результатів дослідження. Урахування широкого спектру загроз економічній безпеці є важливим кроком у формуванні ефективних стратегій стійкості та захисту держави. Аналіз комплексу загроз і їх взаємозв'язків допомагає розкрити уразливі місця та потенційні ризики в економічних системах. Це відображається у розробленні довгострокових стратегій розвитку, спрямованих на зменшення вразливості та підвищення стійкості економіки.

При цьому глобальні виклики, як правило, зумовлюють суттєву трансформацію та зміну пріоритетності загроз економічній безпеці держави. Так, в Україні перші місяці повномасштабної конвенційної війни вимагали мобілізації всіх можливих ресурсів та зусиль для забезпечення економічної безпеки України. Накопичені резерви, згуртованість громадян та

міжнародна підтримка відіграли вирішальну роль у стійкості країни перед екзистенційною загрозою рф.

У затяжній війні на виснаження бойові дії впливають на економіку країни, особливо через спрямовані атаки на інфраструктуру та економічні ресурси. Крім того, використання гібридних інструментів може додатково поглибити економічні диспропорції та загрози. У таких умовах зростаючого деструктивного впливу численних викликів важливе стратегування задля збереження економічної стійкості та забезпечення економічної безпеки.

Так, аналіз та моніторинг економічних ризиків та загроз у військовий період є надзвичайно важливим для успішної протидії їм. Це допомагає державі приймати оперативні рішення та розробляти ефективні стратегії для забезпечення економічної безпеки, навіть в умовах складних викликів війни.

Дослідження сучасних загроз економічній безпеці, проведене Національним інститутом стратегічних досліджень [9; 11] на базі кабінетних досліджень та експертних опитувань, є важливою ініціативою для виявлення та розуміння ключових викликів, з якими стикається Україна. Такий підхід уможливорює визначення найбільш актуальних та значущих загроз, що впливають на ключові параметри безпеки, і передбачає виявлення та ранжування нових специфічних загроз економічній безпеці України за рівнем впливу, що є важливою складовою формування ефективних заходів із протидії негативним чинникам безпеки. Врахування трансформації ризиків у воєнний час є передумовою отримання об'єктивних і достовірних оцінок для стратегії економічної безпеки держави.

Врахування у такого роду дослідженнях принципів репрезентативності, включаючи вказані в Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року показники, допомагає створити об'єктивний перелік загроз. Разом з іншими факторами, що впливають на рівень економічної безпеки та безпеку інформаційного середовища, це надає збалансовану картину потенційних ризиків. Систематизація загроз за складовими економічної безпеки держави, такими як макроекономічна, фінансова, інвестиційно-інноваційна тощо, допомагає глибше зрозуміти характер впливу війни та працювати над відповідними стратегіями для кожної з них [9]. У результаті трансформації ризиків внаслідок широкомасштабної війни сформувалися загрози з максимальним рівнем впливу на економічну безпеку держави, що згруповані на рис. 1.

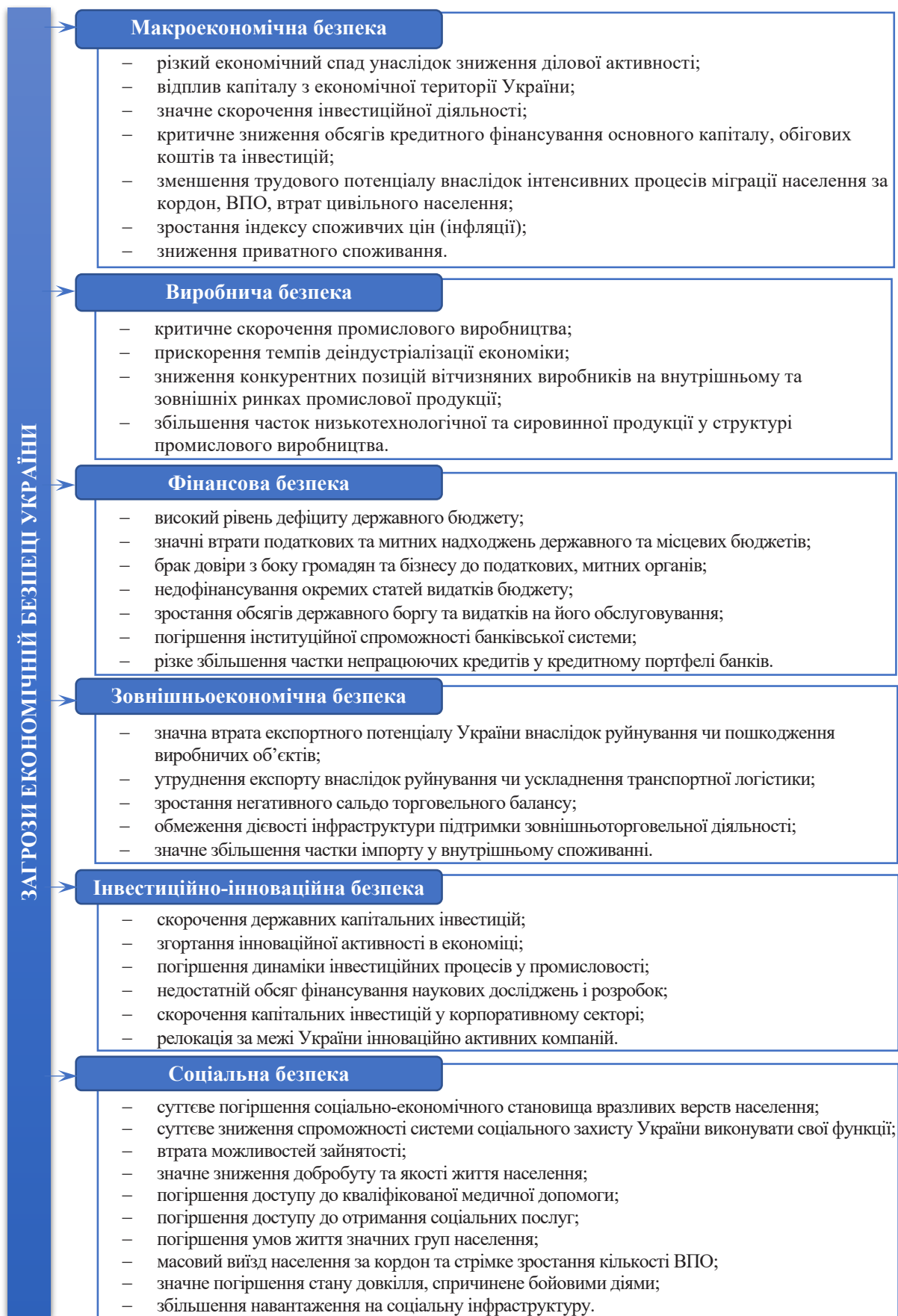

Рис. 1. Загрози економічній безпеці України в умовах повномасштабної війни

Джерело: побудовано авторами за [9; 11]

Взаємовплив та взаємообумовленість загроз економічній безпеці України за різними сферами безумовний. Так, збереження напруженості у зовнішньоекономічній безпеці може впливати на виробничу та інвестиційно-інноваційну безпеку. Нестабільність логістичних маршрутів, яка виникає через військову небезпеку та можливі блокування, може негативно вплинути на зовнішньоекономічну діяльність та загрожувати безпеці зовнішньої торгівлі. У свою чергу, втрата експортного потенціалу через руйнування виробничих об'єктів та негативне сальдо зовнішньої торгівлі можуть суттєво вплинути на зовнішньоекономічну безпеку. Для забезпечення стійкості у цьому контексті важливо вживати заходи, спрямовані на розблокування логістичних маршрутів та відновлення виробничих потужностей.

В умовах воєнної агресії інвестиційно-інноваційна діяльність може втратити попередній темп, тому розуміння потреб відновлення цієї сфери є важливим для забезпечення майбутньої економічної стійкості. Включення такого аспекту допомагає розробити належні стратегії [10] для підтримки інвестицій під час воєнного стану та у часи післявоєнного відновлення. Спеціалізований план дій для інвестиційно-інноваційної безпеки, розроблений з урахуванням особливостей воєнного періоду, може стати ефективним інструментом для підтримки та забезпечення стабільності у цій важливій сфері. Він допоможе адаптувати інвестиційні та інноваційні стратегії до складних умов війни і сприяти відновленню розвитку цього сектору у післявоєнний період.

Ці заходи важливо координувати та реалізувати у співпраці з відповідними державними та громадськими організаціями з метою ефективного забезпечення економічної безпеки країни. Важливо надалі продовжувати надавати увагу цим аспектам для забезпечення сталого покращення економічної ситуації. Оцінка зниження ризиків може бути результатом конкретних дій держави та бізнесу, спрямованих на адаптацію та зменшення впливу воєнних умов на національну економіку.

Поряд із викликами воєнного часу трансформація національної економіки в сучасних умовах активної цифровізації соціально-економічних відносин актуалізує проблематику формування принципово нових підходів та механізмів протидії викликам, ризикам та загрозам через забезпечення безпеки інформаційного середовища України як передумови та надбудови економічної безпеки держави.

Цифрове шахрайство, виклики на ринку криптовалют, кібератаки, кібертероризм, недостатність власних фінансових ресурсів підприємств та інноваційних й інтелектуальних інвестицій для прискореного економічного розвитку, скорочення робочих місць через трансформацію ринку праці – це далеко не повний перелік викликів економічній безпеці бізнесу в умовах діджиталізації [12]. Крім цього сучасна конвенційна війна рф проти України засвідчила, що одним із ключових її елементів є інформаційна війна. Тому формування безпекоорієнтованого інформаційного середовища в Україні – це вимога часу.

Некласичним фактором впливу на економічну безпеку держави, пов'язаним із впровадженням інформаційних технологій, можна визначити дезінформацію, що оцінюється за допомогою низки індикаторів, як, наприклад, сума підозрілих фінансових операцій, про які надійшли повідомлення до національного підрозділу фінансової розвідки. Дезінформація – негативно впливає на ефективність економіки, зокрема, на обсяги ВВП, оскільки значна частина генерується у сфері нелегальних економічних відносин. Суспільна небезпека дезінформації знижується шляхом перетворення невиявленої дезінформації у виявлену, а висока ймовірність виявлення дезінформації стримує людей від її поширення.

Важливим фактором для протидії дезінформації – захист якості інформації наданої органами влади та захисними інституціями, підвищення довіри громадськості до цих даних. Це має забезпечувати довіру та дисциплінованість громадян у виконанні безпекозабезпечувальних заходів, але державні представники мають в повному обсязі також дотримуватися закладних принципів.

Протидія цифровим ризикам та загрозам є важливою стратегічною метою для держави заради покращення інвестиційної привабливості, вирішенню внутрішніх проблем та консолідації зі світовою спільнотою. Ефективна протидія поширенню загроз ґрунтується на основі моніторингу економічної безпеки держави, розробці та впровадженню відповідних стратегічних, тактичних і оперативних управлінських заходів. Цей моніторинг має бути розширений на донині ігноровані, з точки зору економічної безпеки, зони цифрової інфраструктури та програмного забезпечення. Оскільки непрогнозовані загрози, пов'язані з впровадженням цифрових технологій, не підлягають прямому впливу, зазвичай їх не можна попередити, тому можна лише розробляти заходи зниження їх впливу чи опосередковано впливати на суміжні чинники економічної безпеки задля формування безпекоорієнтованого інформаційного середовища в країні. Диверсифікація діяльності, адаптація бізнес-моделей та відновлення економічної діяльності відіграють важливу роль у забезпеченні економічної безпеки держави в умовах трансформації ризиків і загроз.

Висновки. Широкомасштабна агресивна конвенційна війна, розв'язана рф, має руйнівний вплив на національну економіку та економічну безпеку України. Воєнний конфлікт призводить до руйнування інфраструктури, знищення виробничих потужностей, зменшення економічної активності, катастрофічних втрат людського капіталу, в тому числі внаслідок небувалої міграції населення. Невизначеність економічної стратегії в умовах широкомасштабної зовнішньої військової агресії рф проти України зумовлена, у тому числі, неможливістю здійснення економічної діяльності на значних територіях, небезпекою та непрогнозованістю у функціонуванні логістичних маршрутів та обмеженнями у диверсифікації виробничих процесів через географічну специфіку бойових дій. Комплексний вплив зазначених чинників зумовлює трансформацію ризиків і загроз економічній безпеці України.

Разом із цим, специфіка ведення сучасної конвенційної війни пов'язана із глобальною діджиталізацією, яка створює можливості для застосування цифрових інструментів та способів впливу агресора. Кібертероризм та розповсюдження дезінформації перетворює безпеку інформаційного середовища у надбудову економічної безпеки України в умовах широкомасштабної війни.

Комплексне врахування сучасних тенденцій та зміна пріоритетності впливу загроз за різними сферами економічної безпеки держави в умовах широкомасштабної війни є основою забезпечення економічної стійкості та повоєнного відновлення України. Державна політика в умовах сьогодення має формуватися на основі ефективного стратегування та розвитку безпекоорієнтованого інформаційного середовища зважаючи на динамічну трансформацію ризиків та загроз економічній безпеці держави.

Бібліографічний список:

1. Варналій З.С., Онищенко С.В., Маслій О.А. Загрози економічній безпеці України в умовах глобалізації та міжнародної конкуренції. Безпека та конкурентні стратегії розвитку України в глобальній економіці : монографія / за заг. ред. А.І. Мокія. Запоріжжя-Львів : ФОРМ Мокшанов В.В., 2019. С. 198–251.
2. Onyshchenko S., Maslii O., Maksymenko A. The Threats of Ukraine Financial Security: Identification and Systemization. *Економіка і регіон*. 2019. № 2 (73). С. 73–80.
3. Гавловська Н.І. Економічна безпека зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств: оцінювання, моделювання, механізм забезпечення : монографія. Хмельницький : ФОРМ Мельник А.А., 2016. 480 с.
4. Rudnichenko Y., Krymchak L., Kudelskyi V., Avanesova N., Sokyryuk I., Havlovska N. Minimization of risks of the enterprise foreign economic activity through improving the interaction management quality with potential partners. *Quality-Access to Success Journal*. 2020. № 21. С. 61–67.
5. Кримчак Л.А., Рудніченко Є.М. Загрози, тенденції та виклики діяльності вітчизняних промислових підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. Т. 2. № 3. С. 131–133.
6. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Економіка*. 2013. № 10. С. 93–97.
7. Кримчак Л. Трансформація ризиків та загроз економічній безпеці вітчизняних суб'єктів господарювання. *Development service industry management*. 2023. № 1. С. 56–60.
8. Бабець І.Г. Теоретико-методологічні засади дослідження впливу зовнішньоекономічних чинників на економічну безпеку регіонів України. *Проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 85–91.
9. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (дата звернення: 24.07.2023).
10. Буряк А.А., Маховка В.М., Сторожук Л.М. Стратегія і механізми запровадження цифрової економіки в країнах ЄС та Україні як умова подолання кризових явищ. *Економіка і регіон*. 2023. № 2(89). С. 53–59.
11. Трансформація викликів і загроз економічній безпеці держави. URL: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/transformatsiya-vyklykiv-i-zahroz-ekonomichniy-bezpetsi-derzhavy> (дата звернення: 24.07.2023).
12. Onyshchenko V., Yehorycheva S., Maslii O., Yurkiv N. Impact of Innovation and Digital Technologies on the Financial Security of the State. *Lecture Notes in Civil Engineering*. 2020. Volume 181. P. 749–759. DOI: https://doi.org/10.1007/978%2D3%2D030%2D85043%2D2_69

References:

1. Varnalii Z. S., Onyshchenko S. V., Maslii O. A. (2019) Zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh hlobalizatsii ta mizhnarodnoi konkurentsii [Threats to the economic security of Ukraine in the conditions of globalization and international competition]. *Bezpeka ta konkurentni stratehii rozvytku Ukrainy v hlobalnii ekonomitsi*: monohrafiia. Zaporizhzhia-Lviv: FOP Mokshanov V.V., pp. 198–251. (in Ukrainian)
2. Onyshchenko S., Maslii O. & Maksymenko A. (2019) The Threats of Ukraine Financial Security: Identification and Systemization. *Economy and Region*, no. 2(73), pp. 73–80.
3. Havlovska N. I. (2016) *Ekonomichna bezpeka zovnishnoekonomichnoi diialnosti promyslovykh pidpriemstv: otsiniuvannia, modeliuвання, mekhanizm zabezpechennia* [Economic security of foreign economic activity of industrial enterprises: assessment, modeling, mechanism of provision]: monohrafiia. Khmelnytskyi: FOP Melnyk A.A., 480 p. (in Ukrainian).
4. Rudnichenko Y., Krymchak L., Kudelskyi V., Avanesova N., Sokyryuk I. & Havlovska N. (2020) Minimization of risks of the enterprise foreign economic activity through improving the interaction management quality with potential partners. *Quality-Access to Success Journal*, no. 21, pp. 61–67.
5. Krymchak L. A. & Rudnichenko Ye. M. (2015) Zahrozy, tendentsii ta vyklyky diialnosti vitchyznianskykh promyslovykh pidpriemstv-subiektiv zovnishnoekonomichnoi diialnosti [Threats, trends and challenges of domestic industrial enterprises-subjects of foreign economic activity]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, part 2, no. 3, pp. 131–133. (in Ukrainian)
6. Pashniuk L. (2013) Zahrozy ekonomichnii bezpetsi pidpriemstva ta zasoby yikh neutralizatsii [Threats to the economic security of the enterprise and means of their neutralization]. *Visnyk KNU im. T.Shevchenka. Ekonomika*, no. 10, pp. 93–97. (in Ukrainian)
7. Krymchak L. (2023) Transformation of risks and threats of the economic security of domestic business entities. *Development Service Industry Management*, no. 1, pp. 50–60.
8. Babets I. H. (2021) Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia vplyvu zovnishnoekonomichnykh chynnykiv na ekonomichnu bezpeku rehioniv Ukrainy [Theoretical and methodological foundations of the study of the influence of foreign economic factors on the economic security of the regions of Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, no. 4. pp. 85–91. (in Ukrainian)
9. Aktualni vyklyky ta zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Actual chalenges and threats for economic security of Ukraine in conditions of martial law]. Available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf> (accessed July 24, 2023).
10. Buriak A. A., Makhovka V. M. & Storozhuk L. M. (2023) Stratehiia i mekhanizmy zaprovadzhennia tsyfrovoy ekonomiky v krainakh YeS ta Ukraini yak umova podolannia kryzovykh yavyschch [Strategy and mechanisms for introducing the digital economy in EU countries and Ukraine as a condition for overcoming crisis phenomena] *Economics and Region*, no. 2(89), pp. 53–59. (in Ukrainian)
11. Transformatsiia vyklykiv i zahroz ekonomichnii bezpetsi derzhavy. [Transformation of challenges and threats for the economic security of the state]. Available at: <https://niss.gov.ua/news/novyny-nisd/transformatsiya-vyklykiv-i-zahroz-ekonomichniy-bezpetsi-derzhavy> (accessed July 24, 2023).
12. Onyshchenko V., Yehorycheva S., Maslii O., Yurkiv N. (2020) Impact of innovation and digital technologies on the financial security of the state. *Lecture Notes in Civil Engineering*, vol. 181, pp. 749–759. DOI: https://doi.org/10.1007/978%2D3%2D030%2D85043%2D2_69